

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

VII. KÖTET. — 8. SZÁM.

EMLÉKBESZÉD
DR. LENHOSSÉK JÓZSEF

FELETT.

DR. MIHÁLKOVICS GÉZA

R. TAGTÓL.

Lenhossék J. arczképével.

(Olvastatott az 1893. évi febr. 27-én tartott összes ülésén.)

Ára 45 kr.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1893.

EMLÉKBESZÉDEK

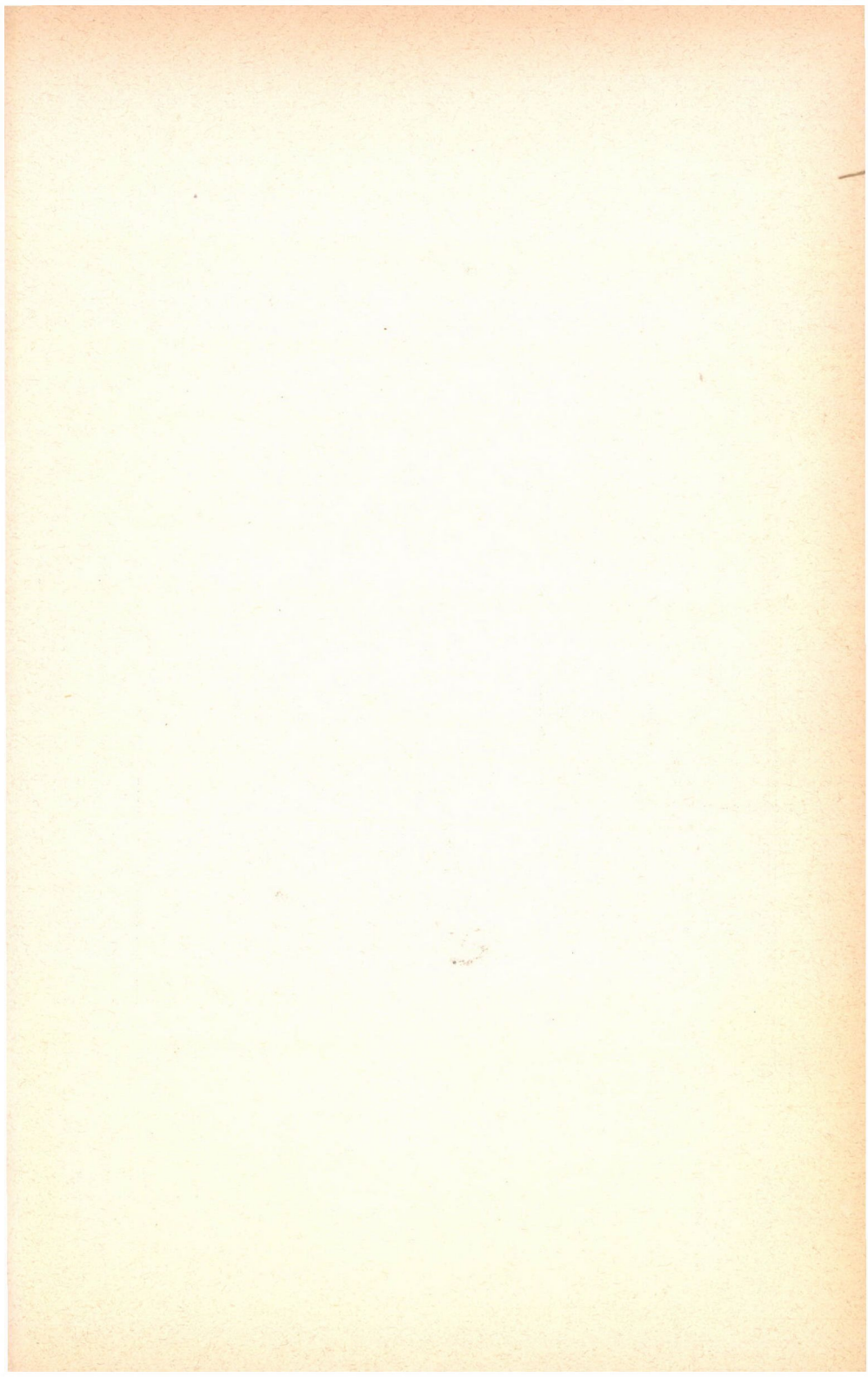
A M. T. AKADÉMIA ELHUNYT TAGJAI FÖLÖTT.

I. KÖTET.

I. Emlékbeszéd Korponay János lev. tag fölött. <i>Kápolnai Pauer István</i> lev. tagtól	Ára 10 kr.
II. Emlékbeszéd Dr. Suhayda János lev. tag fölött. Dr. <i>Konek Sándor</i> r. tagtól	> 10 kr.
III. Emlékbeszéd Morócz István lev. tag felett. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	> 10 kr.
IV. Emlékbeszéd Révész I. l. tag felett. <i>Ballagi Mór</i> r. tagtól	> 20 kr.
V. Emlékbeszéd Brocca Pál külső tag felett. <i>Lenhossék József</i> rendes tagtól	> 30 kr.
VI. Emlékbeszéd Asbóth Lajos lev. tag felett. <i>Kápolnai Pauer István</i> lev. tagtól	> 10 kr.
VII. Emlékbeszéd Ami Boué külső tag felett. Dr. <i>Szabó József</i> r. tagtól	> 10 kr.
VIII. Emlékbeszéd Fabritius Károly lev. tag felett. <i>Kozma Ferencz</i> lev. tagtól	> 40 kr.
IX. Jerney János emlékezete. <i>Gyárfás István</i> lev. tagtól	> 20 kr.
X. Emlékbeszéd Mihályi Károly l. tag felett. <i>Domanovszky Endre</i> lev. tagtól	> 10 kr.

II. KÖTET.

I. Emlékbeszéd Molnár Aladár lev. tag felett. <i>Tanárky Gedeon</i> lev. tagtól	Ára 20 kr.
II. Emlékbeszéd Árkosi Benkő Dániel lev. tag felett. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	> 10 kr.
III. Mailáth Gy. emlékezete. Gr. <i>Szécsen Antal</i> t. tagtól	> 10 kr.
IV. Emlékbeszéd Charles Róbert Darwin k. tag felett. <i>Margó Tivadar</i> r. tagtól	> 40 kr.
V. Emlékbeszéd Wöhler Frigyes k. tag felett. <i>Nendtvich Károly</i> l. tagtól	> 10 kr.
VI. Emlékbeszéd Érkövy Adolf rendes tag felett. <i>Galgóczy Károly</i> l. tagtól	> 10 kr.
VII. Emlékbeszéd Zsivora György felett. <i>Tóth Lőrincz</i> rendes tagtól	> 20 kr.
VIII. Emlékbeszéd Dr. Fenzl Ede k. tag felett. Dr. <i>Haynald Lajos</i> igazg. és t. tagtól	> 30 kr.
IX. Emlékbeszéd Sainte-Claire Deville Henrik felett. <i>Than Károly</i> r. tagtól	> 30 kr.
X. Emlékbeszéd Mignet Ferencz k. tag felett. <i>Trefort Ágoston</i> igazg. tagtól	> 10 kr.





LENHOSSÉK JÓZSEF.

EMLÉKBESZÉD

DR. LENHOSSÉK JÓZSEF FELETT.

Dr. MIHÁLKOVICS GÉZA r. tagtól

Lenhossék J. arczképével.

(Olvastatott az 1893. évi febr. 27-én tartott összes ülésen.)

Tekintetes Akadémia!

Négy esztendő múlt el azóta, hogy dr. Lenhossék Józsefnek, a M. Tud. Akadémia r. tagjának és a budapesti kir. tud. egyetem orvosi karán a boncztan ny. r. tanárának földi maradványai a kerepesi-úti sirkertben az örök nyugalomnak átadattak. A fáradhatlan tudós halála előtt 4 nappal még előadást tartott, ott lepte meg a végfeloszláshoz vezető katasztrófa. De a betegség csiráját már évek óta magában hordotta, s bár azt tudta, szakmájához annyi szeretet, hivatásához annyi kötelességérzet kötötték, hogy megszokott foglalatosságától fogyatékos erei daczára sem tudott megválni. 1888. november 28-án az előadási teremből egyenesen a halottas-házba vitték és deczember 2-án a M. Tud. Akadémia egyik nagyhírű tagjával szegényebb lett. Akkor az emlékbeszéd megtartása a III-dik osztály megtisztelő bizalmából reám ruháztatott, mint a ki a megboldogultnak egyik tanítványa voltam és később tanszékében utóda lettem. Kérem a Tek. Akadémia elnézését, ha megbizatomnak késlekedve teszek eleget; szolgáljon mentségül azon nagymérvű elfoglaltság, melylyel a tud. egyetem egyik leglátogatottabb intézetének a vezetése és tanszékének ellátása jár. De be kell ismernem, hogy a halasztásnak némi haszna is volt, a mennyiben a 4 év elteltével arra a meggyőződésre jutottam, hogy valakinek a működését jobban lehet megbi-

rálni az idő leforgása közben beállott megváltozott viszonyok között, mintsem megelőzőleg. Idő multával helyesebb útra térnek a fogalmak és sok olyan dologról, a mit a régi viszonyok között helyesnek vagy helytelennek tartottunk, megváltoznak a nézeteink: a gyengeségek iránt elnézőbbek leszünk, az érdemeket jobban méltatjuk, vagy olyanokat is találunk, melyeket addig észre se vettünk. Egy emlékbeszédnek mindenre ki kell terjeszkednie, a gyengeségekre úgy, mint az érdemekre, ha azt akarjuk, hogy hű képet tárjon elénk az elhunytól az élet minden viszonyai között. Tehetségemhez képest iparkodni fogok e követelményeknek igazságosan megfelelni, köszönetet mondva a megboldogult derék fiának: dr. Lenhossék Mihálynak azon előzékenységeért, melylyel az alább közlendőkből számos adatot rendelkezésemre bocsátott.

* * *

Lenhossék József született 1818-ban, márczius 20-án Budán a várban, nagyatyja: Nyizsnyánszky volt udvari ágens lakásán, a hol szülői akkor tartózkodtak; *koraszülött 8 hónapos gyenge gyermek volt.* Édes atyja, Lenhossék Mihály, akkor előkelő állású ember volt, a budapesti egyetemen az élettan és felsőbb boncztan ny. 1. tanára, kiérdemült dékán és rektor; anyja: Nyizsnyánszky Ludovika bécsi udvari ágens leánya volt.

Budapesten a 60-as években azon véleményt lehetett hallani, hogy a Lenhossék család svéd származású. Ez téves és valószínűleg annak köszöni az eredetét, hogy id. Lenhossék Mihály — úgy József fia is — mint legelső rendjelt a svéd Wasa-rendet kapták. A család szláv eredésű. Ennek bebizonyítására szolgáljanak a következő családfői adatok, a melyek már csak azért is közlendők, mert a családnak társadalmi szereplése nálunk Lenhossék József atyjával, Mihálylyal kezdődött meg.

Lenhossék Mihály született Pozsonyban 1773-ban, május 11-dikén. Atyja Linoschegg Ferencz asztalos mester, anyja Zallinger Magdolna volt, tehát atyai részről a család szláv eredetű. Még Mihály fiának a keresztlevelén is Linoschegg név fordul elő, de

ugyanannak a pozsonyi jezsuitáktól kiállított érettségi bizonyítványán már Lenhossék-re megváltoztatva találjuk. Szegény szülői a jezsuitákhoz adták Mihály fiukat, a hol eleinte inas teendőit végezte, de a jezsuiták csakhamar felismerve jeles képességeit, módot nyújtottak arra, hogy a gymnasiumot elvégezhesse. A bölcsészeti tanfolyamot Pozsonyban, az orvosi tanfolyamot nélkülözésekkel részint Bécsben, részint Pesten hallgatta, s itt orvostudorrá avattatott 1799-ben. A pozsonyi és bécsi befolyás nyomai később is megmaradtak a nyelv használatában, ugyanis magyarul rosszul tudott, de annál jobban bírta a németet és latint szóval és írásban, jegyzeteit, naplóját és leveleit fiához mind ezen a nyelven írta. Doktorrá avatása után nemsokára Gömörmegye főorvosává választott s ebben az időben írta munkáját: »Ueber die Leidenschaften« s több más jeles dolgozatát, a melyek annyira feltűntek, hogy 1808-ban a pesti egyetemen az élettan és felsőbb boncztan tanárává neveztetett ki s ugyanazon évben nemességet nyert. 1809- és 15-ben az orvosi kar dékánja volt 2—2 évig, 1817-ben rectorrá választott. Akkor oly híre volt, hogy 1819-ben a bécsi egyetemen az élettani és felsőbb boncztani tanszéket elnyerte. Ezen időben nősült, Nyizsnyánszky udvari ágens Ludovika nevű leányát vette el, a ki Bécsben lakó előkelő családból származott (a másik leány Procopius, akkori időben nagyhírű pesti ügyvéd neje lett).

1825-ben Lenhossék Mihályt az a kitüntetés érte, hogy Magyarország protomedicusának és helytartótanácsosnak, valamint a pesti egyetemen az orvos-sebésztudományi kar igazgatójának és a magyarországi orvosi tanítás vezetőjének neveztetett ki, s elnyerte a svéd Wasa-rendet. Akkor orvosi gyakorlattal is foglalkozott; Budán lakott a várban s tekintélyes állásának megfelelő házat vitt, előkelő körökben forgott, egyebek között Széchenyi István grófnak házi orvosa és barátja is volt. Jelentékeny érdeme volt abban, hogy Magyarországon a himlőoltás behozatott s számos jeles értekezést írt, többnyire élettani és psychologicus irányúakat, a melyek között a legnevezetesebbek: »Darstellung des menschlichen Gemüthes«, 2 kötet (1823. és 34.), két kiadást ért, és »Physiologia medicinalis«. Pestini, 1816—18., 5 kötet. Meghalt 67 éves korában 1840-ben, február 11-kén tüdőszélhüdésben, özvegyét 7 gyermekkel hagyta vissza; maradt ugyan némi vagyon, de ez 2 évvel később a gróf Almássy-féle csődben elveszett, úgy hogy az özvegy csak nélkülözésekkel tudta gyermekeit felneveltetni. A gyermekek nevei: 1. Amália, férjezett Sommaruga Lipót báróné, most Bécsben él. 2. József †, a kiről emlékbeszédünk szól. 3. Stephánia özv. Krászonyi Ferenczné, jelenleg Pécsen él, férje valaha pesti polgármester volt. 4. Jenny †. 5. György, keresett pesti ügyvéd a 60-as években, Trattner-Károlyi leányát vette feleségül; csak leánygyermek maradtak utánna (férj. Kleiner Hermanné, Pauler Gyuláné és Huszár Kálmáné). 6. Lujza, Kárfy

Titus nyug. miniszteri tanácsos neje. 7. Adolf, nyug. miniszteri főmérnök, a Ferencz-József rend tulajdonos. — A fiúk közül csak Lenhossék József után maradt nevének fentartója: Dr. Lenhossék Mihály, jelenleg a *Württembergi* (azelőtt a baseli) egyetemen rk. tanár s prosector.

A fiatal Lenhossék József (vagy Pepi, mint ötlet szülői és még később is barátjai bizalmasan nevezték) a gymnasium osztályainak nagy részét Budán látogatta, a 3- és 4-dik osztály kivételével, a melyek végezésére atyja György nevű öcscsével együtt Vácra küldötte, hogy ott a magyar nyelvet elsajátítsa, mert a szülői házban a német nyelv járta. Jó tanuló, mindig első eminens volt. Különösen kitűnt a latin szavalásban. Váczott egy alkalommal a püspök előtt szavalt, s az élénk fiú a főpaprak annyira megtetszett, hogy iránta továbbá is érdeklődött s pappá akarta nevelni, de a fiúcska már akkor az orvosi pálya után vágyakozott. Budán tanulása alkalmával iskolatársa volt Lónyay Menyhért grófnak, a kivel a baráti viszonyt az utóbbinak a haláláig fentartotta. A két bölcsészeti évet a pesti egyetemen végezte kitűnő eredménnyel.

Azon időben, hogy pályát kellett választania, 1836-ban Magyarországon a cholera pusztított, s az orvosoknak szomorú kihágásokat kellett elszenvedniök az oktalán nép részéről. Mindamellett Lenhossék József mégis ezt a pályát választotta, habár atyja őt e választásról iparkodott lebeszélni. Mind az 5 évét Pesten végezte, kitűnő eredménnyel minden tárgyból. Épen az első orvos-tudori szigorlatra készült, a midőn atyját elvesztette (1840-ben február 11-én), ezen csapás által további haladásában egészen magára volt utalva, mert anyja a csekély vagyon és többi gyermekek miatt nem segíeyezhette. Még orvosnövendék korában egy más csapás is érte: fülében polypus nőtt, melynek operálására atyja Bécsbe vitte; de a műtét után belső fülgyuladás keletkezett s többször ismétlődő hurut maradt vissza, minek folytán bal fülén a hallását egészen elvesztette, a jobb fülén pedig dobhártyavas-tagodás maradt vissza. Ez által az orvos-gyakorlati pálya előtte meg volt nehezítve, s már orvosnövendék korában azon eszme érett meg benne, hogy a teoriára adja magát, a melyhez egyébkép is vonzotta a hajlama. 1840-ben az orvos

tudori szigorlatokat kitünő jelzéssel letette és 1841 jul. 25-én orvostudorrá avattatott, jul. 29-én pedig szülész és szemész-mesteri oklevelet nyert. A sebésztudori szigorlatot 3 évvel később tette le (1843 jul. 22-én). Doctori dissertatiója: »De iride humana«, (Diss. inaug. anatomico-physiologica, Budae 1840.) is tanuskodik arról, hogy hajlama az orvosi tudományok elméleti részéhez vonzotta, s most, hogy tanulmányait befejezte, a boncztant választotta élete céljául. 1841-ben Bécsbe utazott Berres József boncztanár előadásának a hallgatására, s ott magát Patruban Károly tanársegéd oldalán gyakorlatilag is képezte. Az 1841^{1/2}-dik tanév végén a bécsi egyetemen megüresedett 2-ik boncztani tanársegédi állásra pályázott, mely alkalommal egy bizottság előtt elméleti és gyakorlati vizsgát tett; az állást ugyan nem nyerte el (azt Voigt Károly, később boncztanár Bécsben kapta meg), de sikere a pályázásnak annyiban mégis volt, hogy boncztani képességeiről kitünő bizonyítványt kapott.

A budapesti egyetemen 1841^{1/2}-dik tanév végén Kieninger Boldizsár állandó prosector halála után (1842. jul. 20-án) a prosectorságot beszüntették s helyébe tanársegédi állás szervezetett, egyelőre a boncztan és élettan számára közösen. Az állás hullán megejtendő konkurzus alapján volt elnyerhető, jul. 20-ára kiirt határidővel. Csasz, a boncztan tanára, a ki régebben bold. Lenhossék Mihálynak a pártfogoltja volt, most biztatta Lenhossék Józsefet a pályázatra, a ki ezt két társa felett érdemileg is megnyervén, az 1842^{2/3}-dik tanévtől kezdve a boncztan és élettan tanársegéde lett a budapesti k. tud. egyetemen. Két év mulva az élettan külön tanársegédet kapott (néhai Rhédei János volt az első, a ki 1849-ben Komáromban halt meg mint honvédorvos), s Lenhossék József egészen a boncztan művelésének szentelhette idejét. 1844-ben az innsbrucki orvos-sebészeti intézetnél megüresedett boncztanári állásra pályázott, bár folyamodásában kijelentette, hogy az állást nem fogadja el és egyedül tudományos képzettségét szándékozik ezen alkalommal bebizonyítani. A konkurzus a bécsi egyetemen tartott meg egy bizottság felügyelete alatt s 3 boncztani kérdésnek írásbeli kidolgozásában állott, a mire 12 órai idő engedtetett;

ezt másnap a hullán gyakorlati előadás követte. Ennek eredménye tanárjelölti szakavatottságáról nyert kitünő bizonyítvány volt, a mi a boncztan mellett való kitartásra buzdította.

Lenhossék József 9 évig volt a budapesti egyetem boncztani tanszékénél tanársegéd (1842^{2/3}—1851^{1/2}-ig), s ezen állással járó terhes teendőket mindig lankadatlan szorgalommal látta el; bár az anyagi javadalom az időben ugyancsak kevés volt (315 frt fizetés és 60 frt lakbér). A forradalom idején Pesten egy katona kórházban foglalatzkodott mint orvos. Tanársegédségének utolsó évében a tájbonztan magántanárává habilitáltatott, s mint ilyen 2 évig működött Budapesten; e szakmát később is, mint tanár, kitünő előszeretettel művelte, s egész életén át sokat tartott arra, hogy ő volt a tájbonztan első képviselője és megalapítója a mi egyetemünkön. Mint docensnek számos hallgatója volt, sőt híres tanárok, mint Balassa, Rupp, Stockinger, stb. privattissimumokat vettek nála ezen új szakmából.

A boncztani intézet gondozása és a gyakorlatok vezetése azon időben jóformán egészen Lenhossék József-re volt bízva, mert a boncztan tanára: Csausz Márton kiterjedt orvosi gyakorlattal foglalkozott, s keveset volt az intézetben; tanári működése abban állott, hogy az előadás ideje felé bejött az intézetbe, megnézte a tanársegéd által elkészített praeparátumot s magának megmagyaráztatta, azután Hempel anatómiája nyomán megtartotta az előadást, pálczikával, gyakran kesztyűs kézzel demonstrálva a készítmény egyes részeit. Ily viszonyok között természetes, hogy az intézet összes gondjai és terhei a tanársegéd idejét vették igénybe, a minek szembeszökők a hátrányai, mert a kiképzésre használandó idő elvonásával a bűvárlati hajlamot és képességet a kezdőben elfojtja, kellő vezetés és példa híján az illetőt egészen magára utalja, autodidaktává teszi, hosszú próbálgatás után jön ez csak arra, a mit kellő vezetéssel rövid idő alatt könnyen elsajátíthatott volna. Ezen kedvezőtlen körülményekhez járultak a csekély javadalommal járó szorult viszonyok is, a mi a tanársegédet, úgy mint a tanárt, arra utalta, hogy némi orvosi gyakorlat által könnyítsen kedvezőtlen anyagi helyzetén. Az intézet helyiségei és felszerelése

se voltak buzdítók az önfejlesztésre; a hatvani utcai orvoskari épületben a sötét bűzös bonczterem, a kis tanári dolgozószoba és prosectura, a rosszul szellőzött alacsony tanterem stb. nemhogy foglalkozási és tanítási kedvnek a keltesére voltak alkalmasak, sőt ellenkezőleg annak a leapasztására vezettek, és a tőlük való távontartózkodásra utalták a tanszemélyzetet. Mindamellet Lenhossék József, a kiben nagy volt a kötelességérzet, idejének nagy részét az intézetben töltötte, a boncztani gyakorlatokat jóformán maga vezette, az előadásra a friss praeparátumokat nagy gondnal elkészítette, s szabad idejében önképzése céljából finomabb készítmények előállításával is foglalkozott, a miből néhány még most is megvan az I. boncztani intézet gyűjteményében (ganglion ciliare, gl. Bochdalekii, trigeminus 2-ik ága, a hosszú használat közben megfeketedtek s nagyobbára megromlottak).

Mindjárt tanársegédeskedésének első idejében az anatómiának akkor még alig mívelt ágával, a mikroskopiával foglalkozott. A természettudományi társulat emlékkönyvében meg van írva (Budapest, 1892. 24. l.), hogy »a társulat 1843-ban egy górcsővet hozatott Párisból s azt nyugtatvány mellett Lenhosséknak átadta oly feltétellel, hogy annak épségben való fentartásáért kezeskedni és miképeni használásában minden hozzá folyamodónak utasítást adni tartozik«. Lenhossék azután számos mikroszkópi demonstrációt tartott a társulat szakülésein, s 1843-ban minden szombaton a társulat helyiségében majd szövettani készítményeket, majd a vérkeringést, majd élősködő férgek petéit, majd infuzióriákat mutatott be az érdeklődőknek. Az 1851-dik okt. 30-án tartott szakülésen megbízták Lenhosséket, hogy a fogas vakonyról (v. földi kutya, *spalax typhlus*) anatómiai tanulmányokat tegyen. Ő a megbízatásnak megfelelt és a következő év nov. 3-kán tartott kisgyűlésen felolvasta a fogas vakony hallószerve és női nemi részeinek a górcső segítségével végezett vizsgálatait (nem lett kinyomtatva). Más előadásokon Lenhossék a majomról értekezett.

Lenhossék J. szorgalmával és hasznavehetőségével főnökének szeretetét nagy mértékben kiérdemelte, minek következtében Csasz Márton öt 9 évi tanársegédségének

leteltével az intézettől való távozása után is kegyeiben megtartotta, a mi kiderül egyebek között abból is, hogy halálakor boncztnai könyveit, egy az akkori időben értékes Plössl-féle mikroszkópiumot s egy igen jó nagy teleszkópot reá hagyott (az utóbbi még mai nap is a család birtokában van). Lenhossék az öröklött idomtalan arányú Plössl-féle mikroskóp használatát akkor annyira megszokta, hogy élte végéig ezeket kedvelte legjobban, és még akkor is kiderítte, midőn azoknak a használatát másutt már rég elhagyták. Az ilyen állványhoz annyira ragaszkodott, hogy midőn később lencséinek hiányosságáról meggyőződött, inkább új lencséket készíttetett a régi Plössl-féle állványhoz, hogysen ezeket is elhagyta volna.

9 éves tanársegédségének leteltével Lenhossék József egyideig működött még Budapesten, mint a tájboncztan magántanára. Akkor ezen tárgyat latinul kellett előadnia, de minthogy itt-ott a magyar nyelvet is használta, e miatt a Bach-kormánytól intést kapott. Ennek következtében elkedvetlenedve, mintán csekély atyai örökségét megkapta, 1852-ben megvált a pesti egyetemtől és Bécsbe ment, hogy a finomabb boncztnai dolgozatokban is képezze magát, a minőkre tanársegédi ideje alatt felhalmozott teendői és a vezetés hiánya miatt nem volt alkalma. Bécsben való tartózkodása meg volt könnyítve anyagilag egy ott élő nagybátyja, br. Drozdik által, a ki neki lakást és étkezést ajánlott. Azonnal felkereste Hyrtl József bécsi boncztnánt, a ki őtet nagy örömmel fogadta és az élettan nagy hírű tanárának, Brücke Ernőnek bemutatva. Ez a gerincz- és nyúltvelő finomabb szerkezetének a megvizsgálását ajánlotta neki. Clarke angol tudós azon időben (1852-ben) fedezte volt fel a gerinczvelő metszeteinek alkohollal és terpentinnel való kezelését és kanada-balzsamban való eltevését. Brücke biztatta Lenhossékot, hogy ezen módszert tovább fejleszse. Leírások nyomán levén az első kísérletekre utalva, Lenhosséknek csak hosszszas próbálkozás után sikerült eredményre jutni, de szivós kitartásával és türelmével győzedelmeskedett a nehézségeken, s készítményei a gerincz- és nyúltvelőről annak idején a legszébbek és legtanulságosabbak közé tartoztak, a miben a

reájuk fordított gond és külső csinynek is megvolt a maguk része. Mai nap persze festetlen központi idegrendszeri praeparátumok nem készíttetnek s a metszés a mikrotómk használatával rendkívül megkönnyítettet. De Lenhossék ily gépek nélkül is tudott egyenletes vastagságu szép metszete-
ket készíteni, nem csak egyenes síkban, hanem ívek szerint is; fogalma a metszésre fordított fáradságáról csak azoknak volt, a kik a bécsi élettani intézetben dolgozó magyar tudóst a türelmeért megbámulni jöttek, a mit azon időben az ott tartózkodó külföldi doktorok közül csak kevés mulasztott el. Két évig (185²/₃—185³/₄-ig) dolgozott Lenhossék József reggeltől estig Brücke intézetében a központi idegrendszeren, s Brücke annyira megbizott benne, hogy két ízben az előadásban általa helyettesítettte magát; azonkívül Lenhossék látogatta Rokitansky és Hyrtl előadásait, s az utóbbihoz élte végéig benső barátság fűzte, a melyet az utolsó években levelezés útján tartott fenn. Akkori készítményeinek nagy részét a bécsi boncztani és kórboncztani intézeteknek ajándékozta, s ezekért váratlanul 500 frt tiszteletdíjat kapott. A központi idegrendszeréről megejtett vizsgálatainak eredményét később, már mint kolozsvári tanár közölte 1855-ben, s hozzá Dr. Elfinger jeles rajzoló által készíttetett táblákat (Neue Untersuchungen über den feineren Bau des centralen Nervensystems des Menschen. Wien 1855. mit 4 Tafeln. Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Bd. XIII.). A dolgozatot Brücke oly jelesnek találta, hogy ajánlatára Lenhossék a bécsi cs. tud. akadémián 2 előadást tartathatott és ezt a dolgozatot emlékirataiba felvette, a melyhez hasonló megiszteltetésben akkori időben a magyarok közül csupán Dr. Margó T. részesült még. E munka oly keletnek örvendett, hogy már 3 év mulva (1858-ban) a bécsi akadémia 2-dik javított kiadásban nyomatta ki.

Ezen jeles dolgozat volt Lenhossék J. jó hírének a megalapítója, s ennek alapján pályázott az 185⁴/₅-dik tanévben az olműtzi orvos-sebészeti intézetnél a boncztanári állásra, de attól a döntés előtt visszalépett, mert időközben Kolozsvárt az orvos-sebészeti intézeten megüresedett tanári állásért folyamodott. Ezt el is nyerte, s öt éven át látta el,

185⁴/₅-től egészen 185⁸/₉-ig. Minthogy Kolozsvárt azon időben a törvényszéki orvostan tanulását is el kellett látnia, Bécsben már előre az 185³/₄-dik nyári félévben Rokitansky által a törvényszéki bonczolások végezésével lett megbízva, hogy az ilyenekbe magát begyakorolja. Évi tanári fizetése Kolozsvárt 900 frt volt, ehhez járult 300 frt tiszteletdíj a törvényszéki orvostan előadásáért. Szűk levén a fizetés, orvosi gyakorlat után volt kénytelen látni, s jó szívére mutat, hogy az első keresményét aranyakba beváltva, édes anyjának küldötte el, a kit azontúl is segített.

A helyi viszonyok is szerfelett korlátoltak voltak akkor Kolozsvárt a boncztan tanítására; mindamellert Lenhossék J. tudott lelkesült tanítványokat maga köré gyűjteni, a kik buzgóságáért tisztelettel és szeretettel adóztak. Lenhossék Kolozsvárt is szorgalmasan folytatta kutatásait a központi idegrendszerrel, s ehhez ügyes segítőt kapott dr. Czifra asszistense személyében, a ki utódja lett. Lenhossék élénk természete következtében, a melyet anyjától örökölt, buzgón részt vett Kolozsvár társadalmi életében is s benső barátság kötötte Szabó tanárhoz, Erdély protomedicusához. Még az utóbbi évtizedben is voltak elegendő Kolozsvárt, a kik örömmel emlékeznek vissza az életvidor, tréfás professzorra.

Lenhossék kolozsvári tanárságának mindjárt az első évében, a legszigorúbb télben, karácsonykor nem riadt vissza kocsin Pestre s innen Bécsbe utazni, hogy az akkori osztrák V. és K. minisztert, Thun Leó grófot azon rendeletének a visszavonására bírja, melylyel a magyar nyelven tartott előadásokat beszüntette. Alapos indokait ebben az irányban siker koronázta, az osztrák miniszter nem zárkózott el a jobb információ elől, a mely felvilágosította, hogy alanti képzettségű sebésznövendékeket valamely tudományban máson, mint anyanyelvükön, tanítani nem lehet.

Lenhossék 1856-ban Bécsben a német természettudósok és orvosok nagygyűlésén köztetszésben részesült előadást tartott. Akkoriban megérlelődött benne az eszme, hogy kutatásainak csak úgy lehet sikeres eredménye, ha külföldön görcsövi készítményeit a tudósoknak maga bemutatja és személyesen közli velök eszméit. Megnyerve a szabadságolásra

a csász. miniszterium beleegyezését, ezekre menő készítményei közül a javát kiválasztotta, s ezekkel 1887-ben 3¹/₂ hónapra terjedő útnak indult; először Németország kiválóbb tudósait kereste fel, részt vett az orvosok és természettudósoknak Bonnban tartott vándorgyűlésén s készítményeinek bemutatásával figyelemmel meghallgatott előadásokat tartott a központi idegrendszerről. Híre akkor Párisba is eljutott, s ennek köszönhető, hogy odaérkeztek a francia szaktudósok előzékenyen fogadták. Milne-Edwards — Cuvier utódja — bevezette őtet a francia akadémiába (l'Institut), a mely Milne-Edwards, Flourens, Serres és Reyer-ből álló bizottságot küldött ki munkáinak és készítményeinek a megbirálására, minek eredményeül meg lett engedve az akadémián előadásokat tartani.

Párisból Lenhossék, a leghíresebb francia tudósok ajánló-leveleivel ellátva Londonba utazott, a hol Owen R. a Societé Linneanba bevezette s felszólítására Carpenter, Huxley, Bowmann, Clarke és más híres tudósok előtt néhány előadást tartott. Ugyanott készítményei közül 60-at a Hunter-féle muzeum számára 160 fontért megvettek (ezek állítólag még most is megvannak ott). Deczember végén utazásából Kolozsvárra visszaérkezvén, azon örvendetes hírt vette, hogy ezen évben a párisi akadémia a Monthyon-féle díjat neki és Lacaze-Dutiers-nek ítélte oda (egyenként 1500 frank), a mi hogy mily kitüntetés volt, megbirálható abból, hogy ezen díjat oly kitünő tudósok, mint Hyrtl József és Czermák János, csak a következő évben nyerték el.

1858-ban Csausz Márton, a boncztan tanára, elhalt. Róla 4 évvel később Lenhossék József a központi egyetem aulájában emlékbeszédet tartott (Emlékbeszéd Csausz Márton felett. Pest, 1865.). Lenhossék Józsefnek akkor oly nagy volt a híre, hogy bár oly kitünő tudós, mint Margó Tivadar, pályázott a tanszékre, azt az előbbi nyerte el, s 1859. szept. 19-én a leíró- és tájboncztan ny. r. tanárává kinevezetett. Működését a budapesti egyetemen az 1859/60-iki tanévvel kezdette meg, s mindjárt kezdetben némely üdvös intézkedést léptetett életbe, pl. a boncztermet, mely azelőtt sötét szoba volt, a hol este olaj-lámpánál dolgoztak, meg-

nagyobbította és gázvilágítást rendeztetett be, azonkívül sikerült intézetéhez még néhány helyiséget kapnia.

Nagy gondot fordított Lenhossék a muzeum gyarapítására is, a hol csak kevés régi készítmény őriztetett, összeaszott mumiaszerű torz példányok, hiányos belövellések, kevés silány idegkészítmény; — a mi kevés jó volt, az Kieninger Boldizsár, volt prosectortól származott. Lenhossék tanítványaiban kedvet tudott kelteni a boncztani készítmények előállítására, s azt az egyetemi Pasquevich-alapból kitűzött pályakérdésekkel fokozta. Különös képessége volt buzdításal az ügyesebb tanulókat munkára serkenteni, megdicsért mindent, még a kevésbbé jót is, csakhogy a kedvet a bonczolásokhoz fokozza. Évek során át sikerült neki Gennersich, Tordai, Verebélyi, Miháلكovics, Grósz, Haas, Réczey, Davida, Baudis, Czukrász s mások segélyével számbavehető muzeumot összeállítani, s ebben ama készítmények még most is a legjobbak közé tartoznak. A készítmények külsejére is nagy gondot fordított, az ideg-praepräparátumokat szép üvegedényekben előnyös helyzetben állította fel, a belövellt verő- és vivőér-készítményeket utólag nagy türelemmel kijavívtatta és szépen befestette, számukra csinos állványokat vagy szekrényeket készíttetett stb. Ezen szorgalomnak köszönte, hogy készítményei közül néhány az 1873-iki bécsi világkiállításon az érdem-éremmel lett kiüntetve.

A muzeum restaurálására szánt órákon kívül Lenhossék minden idejét a tanításnak és a boncztani gyakorlatok vezetésének szentelte, valódi öröme telt benne, ha egy-egy sikerült készítményt bemutatthatott, vagy előadásai tetszésben részesültek. Azonkívül időt talált vizsgálatok végzésére és értekezletek írására, valamint tudományos társulatokban előadások tartására is. 1865-ben Pesten, 1865-ben Pozsonyban, 1868-ban Rimaszombaton a magyar természetvizsgálók és orvosok nagygyűlésén megjelent és mutatványokkal egybekötött köztetszésű előadásokat tartott az anatómia köréből, 1875-ben pedig Budapesten a nemzetközi embertani kongresszuson francia nyelven írt anthropologiai thémájú felolvasást tartott. — A szünidőket nagyrészt a tanév közben végzett vizsgálatok eredményeinek összeírására használta fel;

ezen odaadó szorgalmának haláláig 49 értekezés volt az eredménye. Ezek közül a nevezetesebbek tárgy szerinti sorrendben összeállítva a következők:

A) *A központi idegrendszer köréből:*

1. Über den feineren Bau der gesammten Medulla spinalis. Aus dem XIII. Bande der Sitzungsberichte der mathem. naturw. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften. Wien, 1854.

2. Neue Untersuchungen über den feineren Bau des centralen Nervensystems des Menschen. Erste Auflage. Wien, 1855, mit 4 Tafeln. — Zweite verbesserte Auflage. Wien, 1858, mit 5 Tafeln. Denkschriften der mathem-naturw. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien (külön kiadásban is).

Ugyanaz megjelent francia nyelven is:

3. Mémoire sur la structure intime de la moëlle épinière, de la moëlle allongée et du pont de Varole. Annales des sciences naturelles. 4-e Série, Tome VII. Paris, 1859.

4. Étude du Système nerveux central. Comptes rendus hebdomadaires de l'Académie des Sciences (L'institut). Paris, 1857. (Ez nyerte meg június 14-én 1857-ben a Monthyon-féle díjat.)

Ezek voltak azok a munkák, a melyekkel Lenhossék hírnevét megalapította, s a melyek alapján a Monthyon-féle díjat elnyerte. Bennök számos értékes adat és az addigiaknál pontosabb leírás foglaltatik a nyúltvelő finomabb tájtani szerkezetéről, pl. a reczés nyujtványokról és a felhágó vagusgyökérről, a melyek leírásánál a szerzők még most is oda-tűzik Lenhossék nevét (processus reticularis, funiculus solitarius, Lenhossék, etc.).

Kolozsvári működésének idejéből származik két más idevágó munka is:

5. Über eine Zwillingsbildung der Medulla spinalis, mit 1 figur. Wochenschrift der k. k. Gesellschaft der Aerzte in Wien. 1857. Nro. 52.

6. Beiträge zur Erörterung der histologischen Verhältnisse des centralen Nervensystems. Mit 1 Tafel. Sitzungs-

berichte der mathem. naturw. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften. Wien, 1858.

7. Beiträge zur pathologischen Anatomie des Rückenmarkes. Mit einer Doppeltafel. Beilage zur österreichischen Zeitschrift für praktische Heilkunde. Wien, 1859., a melyben néhány száz megvizsgált gerinczvelőn talált kórtani észleleteit közölte.

Pesti tartózkodásának idejéből is közölt Lenhossék munkákat a központi idegrendszeréről, ú. m.:

8. A közép-idegrendszer szürke állományának és az egyes ideg-gyökök eredeteinek tájviszonyai. M. tud. Akadémia természettud. értekezései. I. köt. 2. sz. Pest, 1867.

9. Az emberi gerinczagy, nyúltagy és Varol-hid szerzetének görcsői tájviszonyai. 5 táblával. M. tud. Akadémia évkönyvei, XIII. kötet, I. darab (és külön kiadásban is). Pest, 1869.

B) *Boncztani dolgozatai:*

Nagyobbára pesti tartózkodásának idejére esnek. Megvizsgálta a férfi medence vívőereit és a vese érrendszerét korrósió-készítmények alapján, melyek még most is a boncztani muzeum legérdekesebb készítményei közé tartoznak. Eredményeit magyarul és németül közölte.

10. A férfi medence visszeres torlata. 2 kettős táblával. A m. tud. Akadémia évkönyvei, XIII. kötet. 4-ik drb. Pest, 1870.

Előzetes közlemény volt ehhez:

11. A Santorini-visszéri fonat a férfúnál. Orvosi hetilap 1869. 7., 8. és 10. sz. és a m. orvosok és természetvizsgálók XII-dik nagygyűlésének évkönyvében. Pest, 1869.

A nagyobbik munka német nyelven is megjelent:

12. Das nervöse Convolut der Beckenhöhle beim Manne. Mit 2 Doppeltafeln. Wien, 1871.

Ezen értekezésekben Lenhossék sikerült belövellések tanulmányozásával a prostata és a húgycső hártás része körüli vívőeres fonatot pontosabban ismertette, mint azoknak első leírója Santorini. A monytoi mirigy körül vívőeres gyűrűt talált (*circulus venosus prostatico-urethralis*), melynek ágai oldalfelé az oldalsó végbélfonatra folytatódnak,

elülről közlekednek a monyháti vivőérrrel. Az erre vonatkozó készítményeket ügyes szerkezetű állványokon, díszes üveg-szekrényekbe helyeztette el és nagy gonddal lerajzoltatta, azután az 1873-diki bécsi világkiállításra felküldte. Ezen kérdéssel való tüzetesebb foglalkozásra Lenhossék az 1866/7-ben kiírt boncztoni pályakérdés nyomán jutott, a melyet akkor Mihalkovics Géza és Haas Tivadar, III. éves orvosnövendékek nyertek meg.

Ezen kérdés kimerítése után Lenhossék egyebeken kívül főleg korroziós készítmények előállítására adta magát, a mire ötlet Hyrtlnek azon időben megjelent nagy munkája indította. Az afféle törékeny készítmények előállítása valódi türelem-munka, csak is a legnagyobb gonddal lehet oly szép készítményeket előállítani a máj és vese vérereiről, valamint mirigy-útjairól, továbbá a tüdő ereiről és légútjairól, a minők Lenhossék szorgalmának eredményeképp még most is az I. boncztoni muzeumban őriztetnek. Nagy kár, hogy nem tartósak; idővel az illó gyantás-anyag elpárologásával törékenyek lesznek, s bár üveg alatt őriztetnek, az el nem kerülhető előadási bemutatások alkalmával kis zökkenésre is egyes részek lassankint letöredeznek. Korroziós készítmények közül különösen a veséket választotta Lenhossék tanulmánya tárgyául, s eredményeit magyarul és németül is közölte, ú. m.:

13. Az emberi vese visszerrendszere. 1 táblával. A m. tud. Akadémia évkönyvei, XIV. kötet. Budapest, 1875.

Az emberi vese viszszerrei, 4 ábrával. Orvosi Hetilap. 1875.

14. Németül: Das Venensystem der Niere. Virchow's Archiv f. path. Anatomie u. Physiologie u. die Klin. Medicin. Bd LXVIII. Berlin, 1876.

Ujabb kutatások eredménye a vesének szerkezete és visszerrendszere felett. 2 ábrával. Orvosi Hetilap, 1877.

Ezen munkákban egyebeken kívül főleg a veselobrok alapja körül elhajló vivőeres íveket ismerteti.

Az emberi vese Malpighi-féle lobrai, 1 táblával. Magyar tud. Akadémia évkönyvei, 1877.

15 Hyrtl J. tanár Corrosió boncztanának bírálata és saját tapasztalataim. Orvosi Hetilap 1873., 31—39. számokban.

16. Hyrtl J. Corrosió-anatómiája. M. tud. Akadémia értekezései a természettudomány köréből. IV. kötet. 4. szám. Pest, 1873.

Egyéb értekezések:

17. Beitrag zur älteren Literatur der Cholera. Oesterreichische Zeitschrift für praktische Heilkunde. Wien, 1856.

18. A gerincoszlop alkata és mozgásairól. Orvosi Hetilap, 1860.

19. Emlékbeszéd Csausz Márton felett. Buda, 1864.

20. Egy emberi fog rendkívüli túltengése. 2 ábrával. Orvosi Hetilap, 1865. 43. sz.

21. A nemzőrészek rendkívüli kifejlődése egy 4 éves fiúnál, 1 ábrával. Orvosi Hetilap. 1865. 34. sz.

22. Knorpelähnliche und wahre Knochenbildung im männlichen Gliede eines Erwachsenen, mit 1 Tafel. Virchow's Archiv f. path. Anat. u. Physiologie u. für klinische Medicin. Bd. LX. Berlin, 1878.

23. Porczszerű és valódi csontképzés a monyban egy felnőtténél. 9 ábrával. Orvosi Hetilap, 1874. 15. és 17. sz.

24. Egy Polymikroskop. 3 táblával. Magyar tud. Akadémia évkönyvei. Budapest, 1877.

55. Polymikroskop. 8 ábrával. Orvosi Hetilap, 1877.

26. Ein Polymikroskop. Mit 2 Tafeln. Virchow's Archiv für pathol. Anatomie u. Physiologie u. für klinische Medicin. Bd. LXX. Berlin, 1877.

27. Stilling B.: Untersuchungen des kleinen Gehirnes des Menschen. Cassel, 1865. című munkájának bírálata. Orvosi Hetilap, 1870.

28. Emlékbeszéd Broca Pál külső tag felett. Broca Pál arczképével. Magyar tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott Emlékbeszéddek. Budapest, 1882.

C) *Anthropologiai értekezések:*

Broca és Virchow kiváló eredményei az anthropologia terén Lenhossék figyelmét is lekötötték és általuk azon időszzerű eszmére jutott, hogy Magyarország a polyglott lakossága miatt kiválóan alkalmas ezen irányban kutatások végzésére. Minden kitérés rokon szakmákra sok kitartást és erőfeszítést kíván az illetőtől, különösen, ha az a férfikor-

nak javarészen már túl van. Mindamellettt Lenhossék vaszorgalmával a nehézségeket most is legyőzte és figyelemre méltatott, terjedelmes anthropológiai dolgozatokat közölt, a melyeknek ábrákkal való kiállítására nagy gondot és sok költséget fordított. Ezen irányú dolgozatai:

29. Az emberi koponya-isme (Cranioscopia). 2 táblával. A m. tud. Akadémia évkönyvei, XIV. kötet, 7-ik drb. Budapest 1875.

Ezen munkában a craniológiát tankönyv módjára adja elő. Számos koponyaméreteket eszközölt, a melyek közül említésre érdemesek a m. tud. Akadémiának akkor élő tagjai és a közéletben szereplő más nevezetes egyének, pl. Eötvös Loránd br. (77'02 fejindex), Trefort Ágoston (77'2), Kerkápoli (77'7), Sennyey Pál (77'8) stb., ezek a középszámhoz közeledő dolichocephal fejindexűek, legkisebb Télfy Iváné (76'2). Nagyobb fejindexűek és brachicephalok Balogh K. (87'5), Hegedüs S. (87'7), legnagyobb volt Ipolyi Arnoldé (89'0).

30. Deák Ferencz koponyáján tett mérések és ezekből vont következtetések. A m. tud. Akadémia évkönyvei. XIV. köt., 8-ik drb. Budapest, 1876. Ebben közli, hogy a nagy államférfiúnak kiváló nagy indexű koponyája volt (86'3 szélességi, 67'9 magassági index).

31. Birálat Virchow R. munkájáról: Über einige Merkmale niederer Menschenrassen. Berlin, 1875. Orvosi Hetilap, 1875.

32. A mesterségesen eltorzított koponyákról, 3 táblával. Általában és különösen egy Csongrádon talált mesterséges makrocephál, továbbá egy Alesuthon talált barbárkorból származó koponyáról. 3 táblával és 16 ábrával. Magyar tud. Akadémia évkönyveiben. Budapest, 1878. Ugyanaz megjelent németül és francziául is.

33. Die künstlichen Schädelverbindungen im Allgemeinen und zwei künstlich verbildete macrocephale Schädel aus Ungarn, sowie ein Schädel aus der Barbarenzeit Ungarns. Mit 3 Tafeln u. 16 Figuren im Texte. Budapest, 1878 und Wien 1881.

34. Description d'un crâne macrocéphale déformé et d'un crâne de l'époque barbare trouvés en Hongrie. Congrès international d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques, Compte rendu de la huitième session à Budapest 1876. Budapest 1877.

35. Des déformations artificielles du crâne en général et particulièrement des deux crânes macrocéphales artificiellement déformés de la Hongrie, ainsi que du crâne provenant des temps barbares du même pays. 3 tábl. Budapest 1878. és 1880.

Ezen munkában leírta Csongrádon (a Tisza partján) és Székely-Udvarhelyen talált nagyfejű koponyákat, ú. n. makrocephalokat, valamint Ó-Szönyön kiásott dolichocephal őskori koponyát, a melyek most az I. boncztoni intézet muzeumában őriztetnek. Herodot említi, hogy a Fekete-tenger (pontus Euxinus) partjain laktak a makrocephal szittyák (makrocephali scythaei), a kik ellenségeik megfélemlítésére a gyermekek koponyáját elülről hátravezetett kötelékekkel csúcsosfejűvé teszik. Ilyennek állították némelyek a hunnokat is, s egy érmen Atilla is ily torzalakban rajzoltatik, a mely azonban nem helyes alapú s valószínűleg gúnyképe volt Atillának a pápai birodalomba betöréséből kifolyólag. Valószínű, hogy a Magyarországon talált efféle koponyák a tatárokkal jutottak be, a kiket Ázsiának különféle vidékeiről toborzottak össze s egyes rasszoknál efféle eltorzítás divatban volt. Lehet, hogy innen származik a népnél dívó »kutyafejű tatár« név, a mivel kevésbé a kutyához való hasonlatot, mint inkább a vad kifejezést akarták jelezni.

36. Tizenhat illavai koponya. Orvosi Hetilap, 1878.

37. Crani di Delinquenti Rumeni, Ungheresi e Croati. Extrati della Rivista di Disciplina Carceraria. Roma, 1880.

38. A szeged-öthalmi ásatásokról, különösen az ott felfedezett ősmagyar, órómai és kelta-sirokban talált csontvázakról; továbbá egy ugyanott talált sphenoccephal és katarrhin hyperhamacephal koponyáról, végre egy Ó-Szönyön kiásott mesterségesen eltorzított makrocephal koponyáról. 3 táblával, egy térrajzzal és a szövegben 7 ábrával. Magy.

tud. Akadémia III. osztályának külön kiadványa. Budapest, 1882.

39. Die Ausgrabungen zu Szeged-Öthalom in Ungarn: namentlich die in den dortigen ur-magyarischen, alt-römischen und keltischen Gräbern aufgefundenene Skelete, darunter ein sphenocephaler und katarrhiner hyperhamaecephaler Schädel, ferner ein dritter und vierter künstlich verbildeter makrocephaler Schädel aus Ó-Szöny und Pancsova in Ungarn. Mit 8 Tafeln und einem Situationsplane; ferner 3 Tafeln und 10 Figuren im Texte. Budapest 1882 und Wien 1886.

Ezen díszes kiállítású munkában ismerteti a szeged-öthalmi kiásott ősmagyar, római és kelta csontvázakat, ezek között mesterségesen eltorzított 2 ritka koponyát (az egyik sphenocephal, a másik katarrhin hyperhamaecephal), továbbá egy makrocephalust Ó-Szönyből (a római Brigetiumból), nagy gondnal és alaposzággal, úgy, hogy külföldön is feltűnést keltett e munka.

Úgy az utóbbi munka, a melyet szerző a legjobbjai közé számított, valamint az azelőttiek is egyszerű nyelven ugyan, de gondosan és a kevésbbé járatos olvasó számára szánt ismertető modorban vannak írva; az irodalmat igen szorgalmasan tanulmányozta s felhasználta, néha kelleténél nagyobb bőséggel is. A táblákra és rajzokra nagy gondot fordított, nagyobbára ügyesebb rajzoló képességű tanítványai által készíttette el, folytonos személyes felügyelete alatt, gyakori javításokkal, a mi a rajzolóknak nem kissé vette igénybe a türelmét; de ha heves volt is itt-ott a tanár, néhány nyájas szavával hamar le tudta csillapítani a türelmetlenkedőt.

Lenhossék egész életén át főleg a makroszkopiai anatómiát művelte, kivéve a mikroszkopiából azt, a mit a központi idegrendszerrel közölt, de az is inkább a tájtani viszonyokra, mint a finomabb részletekre vonatkozik. Az újabkori göröcsövezési eljárásokkal ő nem foglalkozott, valószínűleg azért, mert ennek az alapjait elsajátítania nem volt alkalma, de meg nem is volt reá utalva, nálunk a finomabb anatómia tanítása és művelése az élettani tanszékhez levén csatolva. Még kevésbbé, mint a göröcsövező boncztanban, volt

ő jártas a fejlődéstanban, az anatómiának ezen legújabb és legérdekesebb ágában. De azért ő mindkét szakma vívmányai elől nem zárkózott el, olvasás nyomán gyakran belefűzött az előadásába mindegyikből valamit, csakhogy gyakorlatilag nem művelvén ezen szakmákat, nem is lehetett bennök otthonos. Ő hű fia maradt a régi anyaboncztannak, a mely késsel, ollóval és csiptetővel dolgozik az emberi tetemen, ezen eszközökkel fürkész és vizsgál, ellenben a szövetant és fejlődéstant, minthogy erejét mindenre ki nem terjeszthette, átengedte fiatalabb erőknél.

Lenhossék irodalmi tevékenysége és tanári működése meghozták bel- és külföldről a megérdemelt jutalmat. 1871-ben királyi tanácsos lett s erre mindig igen sokat tartott. Különféle tudós társulatok és a M. Tud. Akadémia tagjokká választották, azután rendjelekkel elhalmoztatott úgy a bel-, mint külföldről. 25 éves tanári jubileuma alkalmából 1879. okt. 29-én az egyetemi tanulótság fáklyásmenettel tisztelte meg és a vall. és közoktatási minisztertől levélben üdvözöltetett.

Elősorolva a kitüntetések a következők:

a) *Tudományos társulatok és egyletek részéről:*

1. A párisi »Société anthropologique« külső »membre associé«-je.
2. A párisi »Société anatomique« tiszteletbeli tagja.
3. A párisi német orvostársulat tiszteletbeli tagja.
4. A prágai csehországi »Societas medicorum« tiszteletbeli tagja.
5. A müncheni »Societas anatomica« tiszteletbeli tagja.
6. A florenczi »Società italiana di anthropologia e psychologia comparata« tiszteletbeli tagja.
7. A brüsseli »Société d'anthropologie« tiszteletbeli tagja.
8. A helsingforsi (Finnland) »Societas Medica Fennica« tiszteletbeli tagja.
9. A temesvári dél-magyarországi történelmi és régészeti társulat tiszteletbeli tagja.
10. A tiszafüred-vidéki régészeti-egylet tiszteletbeli tagja.

11. A budapesti m. k. tud. egyetem orvostanhallgatók segélyegyletének dísztagja.

12. A budapesti országos régészeti és embertani társulat rendes tagja (ugyanott az ősrégészeti és embertani szakosztály elnöke).

13. A m. t. Akadémia rend. tagja 1873. (lev. tag. 1864-ben).

14. A kir. m. természettudományi társulat r. tagja.

15. A budapesti kir. orvos-egylet r. tagja.

16. A hallei »Academia Caesarea Leopoldina-Carolina Germanica Naturae curiosorum« r. tagja.

17. A philadelphiai »American Philosophical Society« r. tagja.

18. A német »Anatomische Gesellschaft« r. tagja.

19. A nagyszabeni természettudományi egyesület r. tagja.

20. A m. orvosi könyvkiadótársulat alapító és igazgatósági tanács tagja.

21. A cs. kir. bécsi »Gesellschaft der Aertzte« levelező tagja.

22. A bécsi cs. kir. »Zoologisch-botanischer Verein« levelező tagja.

23. A bécsi »Anthropologische-Gesellschaft« levelező tagja.

24. A párisi »Société des Biologie« levelező tagja.

25. A brüsszeli kir. »Société des sciences medicales et naturelles« levelező tagja.

26. A berlini »Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte« levelező tagja.

27. A göttingeni kir. »Gesellschaft der Wissenschaften« lev. tagja.

28. A philadelphiai »Numismatic and antiquarian Society« lev. tagja.

b) *Kormányok részéről:*

1. Ő felségétől királyunktól a kir. tanácsosi czimet kapta (1871. máj. 12.).

2. Ugyanattól az osztrák vaskoronarend III. osztályának lovagkeresztjét (1878/9. egyetemi rektorsága idején 1878-ban).

3. A portugalli kir. Krisztus-rend csillagkeresztése.

4. A spanyol kir. katolikus Izabella-rend csillagkeresztése.

5. A spanyol III. Károly-rend közép keresztése.

6. A szász kir. II-od osztályú Albrecht-rend középkeresztése.

7. A csász. török III. osztályú Medjidie-rend középkeresztése.

8. Az olasz kir. korona-rend tiszti keresztése.

9. A svéd kir. Wasa-rend lovagkeresztése.

10. A badeni nagyhercegi zähringi oroszlán-rend I. oszt. lovagkeresztése.

11. A hesszeni nagyhercegi nagylelkű Fülöp-rend I. oszt. lovagkeresztése.

12. Az anhalti hercegi Medve Albert érdemrend lovagkeresztése.

A sok előadás, hangos beszéd és boncztermi demonstrálás miatt Lenhosséknél már régebben tüdő-emphysema fejlődött ki. Ez még rosszabbra fordult, midőn 1886-dik év február hó végén tüdőgyuladást kapott, azóta régibb szívós egészsége nem állt helyre; tüdőcsöveiben állandó hurut maradt vissza, a melyhez a fokozódó emphysema miatt szívtárgulat csatlakozott. Orvosának, dr. Kelemen Miksának tanácsára akkor sürített levegőnek művi belélekezése által enyhítette baját. Azon időben családja több alkalommal tanácsolta neki, hogy vonuljon nyugdíjba, de ő arra azt szokta válaszolni: hogy csak addig él, a míg dolgozik, megszokott munkája nélkül nem tud élni. Emphysemája miatt 1887-ik nyarán, dr. Angyán tanácsára Emsbe utazott s ennek híres vize csakugyan jót tett neki, a mennyiben tüdőhurutja csökkent, s javulva jó kedvvel tért vissza a fürdőből, úgy hogy az 1887/8-dik tanév kezdetén régi buzgósággal láthatott a tanításhoz. De az ősz beálltával emphysemája rosszabbra fordult, nehéz lélekezés gyötörte és szemlátomást lefogyott, akkor Korányi tanártársa tanácsához fordult, a ki a téli

hónapokra az Olaszországban való tartózkodást ajánlotta neki, de tekintettel aggasztó állapotára, a rögtön elutazást nem tanácsolta. Mindamellett Lenhossék némi várakozás után, természetében rejlő energia által serkentve, az elutazásra rászánta magát, s 1887-ik. okt. 20-án neje és fiatalabbik leánya kíséretében útnak indult, az intézetet és előadásokat, az orvosi tanártestület beleegyezésével, fiára mint helyettesre bizván. S csakugyan helyesen tette, hogy az elutazásra még kellő időben rászánta magát, mert azon évben a tél nálunk igen szigorú volt, sőt a Rivierán sem volt oly enyhe, mint máskor lenni szokott. Az úton szerencsére nem történt baja, s a Genua mellett fekvő kies Nerviben szerencsésen megérkezett, a hol alig néhány heti tartózkodás után az enyhébb éghajlat és a munkától való teljes tartózkodás meghozta a várva várt jó eredményt. A nehéz lélekzés megszűnt, az érlökés, a mely azelőtt állandóan 110—120 volt, 80-ra alászállott; akkor jókedve, életereje visszatért, s a már-már csüggedő aggastyán újult reményekkel nézett a jövő elé. Azt a telet, melyet neje és fiatalabbik leánya társaságában Olaszországban töltött, élte legboldogabb szakai közé számította. Közlékeny, őszinte természeténél és víg modorú társalgásánál fogva, nemsokára a pension anglaise-ban tartózkodó társaságnak egyik közkedvelt tagja lett. Többen annyira megkedvelték, hogy vele Nerviből való távozása után hosszabb ideig levelezésben voltak, s a mikor meghalt, a nervi-i ismerősök mind küldöttek kondoleáló leveleket. Jó kedvét csak az a körülmény hangolta le — s ezt gyakran emlegette szóval, valamint haza írt leveleiben is — hogy intézetétől távol volt és tudományos foglalkozását abba kellett hagynia. Tavaszkor, midőn javulva érezte magát, haza kívánczozott, de előbb neje és leánya kíséretében körutat tett Olaszországban, a nevezetesebb városokat meglátogatván le egész Nápolyig, a hol dr. Apáthy István vezetése mellett, nagy érdekléssel szemlélte meg a Dohrn-féle zoológiai állomást. A hová érkezett, mindenütt felkereste a bonczani intézeteket és muzeumokat, a melyekről azonban utólag otthon nem nyilatkozott dicsérőleg, nevezetesen a muzeumok ellen volt sok kifogása. Mantegazzáról Turinban igen elismerőleg nyilatkozott,

a kivel hosszabb ideig társalkodott tudományos dolgokról. Hazatértében még Görzben töltött néhány hetet, a hol fia a húsvéti szünidők alkalmával meglátogatta, s onnan azután ápril hóban együtt tértek Budapestre. Itt az előadásokat a félév hátralevő rövid részére azonnal megkezdette, s elegendőleg helyreállt egészsége megengedte azt is, hogy azokat jó kedvvel, tevékenyen elláthassa.

Az 1888-diki nyár folyamán Lenhossék egészsége tűrhető volt, bár a visszamaradt nehéz lélekezés miatt a járás nehezeire esett. Idejét besnyői nyaralójában az újabb boncz-tani irodalom áttanulmányozásával és kivonatok készítésével töltötte, készülve a következő tanévre. De már a szünidők vége felé újra jelentkeztek régi betegségének a tünetei, s pedig most fokozott mértékben. Mindamellet az 1888/9-diki tanév beálltával előadásait és a boncz-tani gyakorlatokat megkezdette, bár azok nehezeire estek s kénytelen volt egészségének fogyatkozását szellemi energiával palástolni, hogy a tanulásban a kedv és kitartás ne apadjon. Minduntalan nehéz lélekezési rohamok lepték meg, a melyek miatt nemcsak az előadás, de a beszéd is nehezeire esett: gyengeség vett rajta erőt és családja valamint tanítványai aggódva látták az agg tudós erejének napról-napra való fogyását. Mindamellet sem orvosai, Korányi, Kelemen, sem családja sürgetése nem bírhatták reá, hogy hagyja abba a tanítást egészen, most is csak úgy felelt, mint régebben, hogy a munka az ő életető eleme. Ezen makacsság meghozta azután a gyászos következményt. 1888-ik nov. 28-ikán, egy szerdai napon, előadását a leiró boncz-tanból délelőtt valahogy csak megtartotta, de a délutáni tájboncz-tani előadáson valóság-gal fuldokolva beszélt. Az előadást a szokottnál hamarabb volt kénytelen abba hagyni, s akkor oly rosszul lett, hogy kocsin kellett hazaszállítani. Az nap, 1888 nov. 28-án volt utójára az intézetben, a mely sok éven át volt odaadó működésének és buzgó fáradozásának a székhelye. Hörögve és megtörtén hozták vissza az érette aggódó család körébe, a mely rögtön hozatta rendes kezelőjét, dr. Kelemen Miksát, de ez már akkor a fejlődő tüdővizenyő tüneteit találta nála, s ettől valamint a később hívott Korányi tanártól a család

értésült, hogy Lenhossék állapota reménytelen. Az egész éjjelt fuldokolva író asztala mellett a széken ülve töltötte; s bár teljes eszméleténél volt, ajkaira nem jött panasz, s félelmet a haláltól sem árult el, sőt virrasztó családját megnyugtatón iparkodott s gyengéden pihenni küldötte. Másnap állapota valamennyire javult, valószínűleg a nagy mennyiségben bevett izgatató gyógyszerek hatása következtében, úgy hogy délelőtt ágyba lehetett fektetni. A következő két napon még eszméleténél volt, bár a nehéz lélekzés folyton gyötörte. Vasárnap délelőtt valamit még evett, azután szivart kért, a mitől azt hitte, hogy könnyebben fog köpni. A szivart az épen jelenlevő Dr. Kelemen adta oda neki, tudva, hogy azzal úgy sem árthat már neki. Akkor még utójára visszatért Lenhossék humora, a szivar a szokottnál mélyebben levén levágva, Kelemen drt »tékozló«-nak mondotta. De a szivarból csak néhány gyenge szippantást tehetett, nem sokára eszméletét elveszítette s déltől kezdve beállott az agónia. Lázás félrebeszélésében, minden gondolata, minden szava a körül forgott, a mi élete foglalkozása volt. Tanteremben, bonczoló helyiségben, a szigorlaton képzelte magát, oktatott, magyarázott, examinált, téveteg tekintettel lesve ágya mellett ülő fia ajkáról a feleleteket, a melyeket az megadott, hogy megnyugtassa. Délben 1 és 3 óra között beállott a collapsus, 3 óra körül utolsó szavai: ideg, — izom, — gerincz, — nyúltagy, — porcyszerű, — csontképzés, — koponya voltak. $\frac{1}{2}$ 4-kor a szív működése gyengült, s 4 óra felé vánkosára hátradőlván, fia karjai között megszűnt élni, élte 70-dik évében, december 2-án, egy vasárnapon 1888-ban.

Deczember 3-án a hétfői lapok mindannyian szétviték az országban Lenhossék halálának hírért s azon alkalommal életrajzi adatait újra ismertették.¹⁾

Halála köz részvétet keltett, vele a magyar tudományosságunknak egy régi oszlopa dőlt ki. Az egyetem részéről dr.

¹⁾ Életrajzok és arcképek megjelentek Lenhossékról: Az »Ország Tükre.« 1864. 23. sz.; »Vasárnapi Ujság.« 1878. 43. sz.; »Der Cursalon.« 1881. Nr. 2.; »Magyar Ujság.« 1882. 52. sz.; »Egyetértés.« 1888. 334. sz.; »Pesti Napló.« 1888. 336. sz.; »Politisches Volksblatt.« 1888. Nr. 334.; »Orvosi Hetilap.« 1888.

Klinger az-idei rector, az orvosi kar részéről dr. Fodor az-idei dekán, a M. Tud. Akadémia részéről Fraknói V. alelnök, az orvostanhallgatók részéről egy küldöttség fejezte ki részvétét a családnál. A halottas házat muzeum körút 33. sz. alatt tanítványai, a közönség és más kitünőségek keresték fel. Ott feküdt éles markirozott arcvonalaival, őszbe csavarodó hajával, kissé beesett arczczal, ravatala körül a rendjeleivel, és több diszkötésű munkájával, mellette az orvosi kar alma mater botja — oly változatlanul, mintha aludnék. Hogy halála mily köz részvétet keltett, bizonyítja a temetésén deczemb. 4-kén délután megjelent sokaság, mely a házban nem férvén, az egész Muzeum-körutat elborította. A beszentelést Romeiser belvárosi plébános végezte. 31 koszorú kíséretében indult meg a halottas kocsi; a budapesti és kolozsvári egyetemek orvoskarai, az akadémia, orvostanhallgatók segély-egylete és mások emlékeztek meg róla kegyelettel. Az egyetemi fiatalság és az egy éves önkéntes orvostanövendékek égő fáklyákkal csoportosultak a halottas kocsi körül, melyet a családtagok gyász-kocsikban, a többiek pedig gyalog követtek a kerepesi útig. Ott voltak: Ráth K. főpolgármester, Kada M. alpolgármester, Berzeviczy államtitkár, Markusovszky min. tanácsos s a 4 karból számos tanár, — ezzel adván meg a végső tiszteletet kartársuknak. Teteme a kerepesi köztemetőbe helyeztetett örök nyugalomra, a hová a zord idő daczára tanártársai és tanítványal közül sokan kikisérték. A sírgödörnél a tanártestület részéről Mihalkovics Géza, a segély-egylet részéről Weismann, az orvostanhallgatók részéről Kuthy mondtak bucsuzót. Nyugodjanak porai ott, a hova családja, tanártársai és tanítványai végső tiszteletük jeléül kikisérték, békében!

Az engesztelő sz. mise-áldozat decz. 10-én d. e. 10 órakor mutattatott be az egyetemi templomban.

Lenhossék tudományos pályájának előrebocsátása után helyén van magán életéről, családi viszonyairól és egyebekről megemlékezni.

Lenhossék csak 42 éves korában, mint pesti tanár nősült 1861-ben, neje Bossányi Emma, özvegy Wallonné

orvos leánya volt, a kivel a legboldogabb családi egyetértésben élt. Gyermeké maradt 3; egy fiú és 2 leány. Lenhossék Mihály dr., a ki atyja nyomdokait követve, szintén az anatómiára adta magát, Budapesten végezte az orvosi tanfolyamot, itt promoveáltatott, azután atyja mellett gyakornok és tanársegéd volt 1889-ig, atyját nálunk helyettesítette is, azután ennek halála után Baselben tanársegéd, majd prosector és rk. tanár lett; mint ilyen tudományos vizsgálatai által szép reményekre jogosít; az idén Würzburgba nevezték ki prosectornak és rk. tanárnak. A leányok közül az idősebbik Jenny férj. Dr. Axmann Béláné, a fiatalabbik férj. Szent-Györgyi Miklósné. Azonkívül nejének első férjétől maradt egy fia: Dr. Wallon Dezső, jelenleg pénzügyminiszteri fogalmazó.

Lenhossék a legjobb férj és családapa volt, a ki tudományos foglalkozásán kívül más örömet nem ismert és nem kívánt, mint a családjá körében való tartózkodást. Azon természetek közül való volt, a kik a magok részére az élet örömeiből keveset kérnek, de családjuknak a körülményekhez képest megadható kényelmet megszerezni iparkodnak. Gyermekével és intézeti szolgálival szemben szigorú és energikus volt; gyakran volt heves odahaza és az intézetben, de haragot tartani nem tudott s meleg kedélyén csakhamar felolvadt a neheztelés jege. Ha gyermekei közül valamelyik megbetegedett, igen aggódott, szerető apai szíve nem bizott saját orvosi ítéletében s mindig más orvost hivatott. Mostoha fiát Dezsőt úgy szerette, mint saját fiát: saját fia élénkebb levén, mint amaz, kis korában többször kapott büntetést, mint a mostoha. Célja elérésében vissza nem riadott a nehézségektől, rendkívüli kitartás és szorgalom voltak a főtulajdonságai; néha, a midőn valamelyik nagyobb művén dolgozott s nappal az intézetben volt elfoglalva, képes volt az éjszakát a hajnal hasadtáig az íróasztala mellett tölteni. Lankadatlan, fáradhatatlan kötelességérzetű volt, ezen tulajdonságok élte utolsó pillanatáig el nem hagyták. A bonczteremben a demonstrálást, az előadást élte utolsó napjaiban époly kedvvel és kötelességérzettel végezte, akár tanárkodása első napjaiban, sohasem merült ki, a tanulástól kedvét soha sem vesztette el.

Lenhossék J. vallásos érzelmű volt, ezt atyja ojtotta belé, a ki mint a jézsuiták neveltje, buzgó híve volt a róm. kath. egyháznak. Fzzel járt a rendkívüli tisztelet és szeretet szülei iránt. Atyja emléke a legszentebb volt előtte, s hogy anyját mily gyengéden szerette, kitünik abból, hogy midőn Bécsben első értekezése fejében a cs. tud. akadémiától 30 db. aranyat kapott tiszteletdíjjul, ezen első honoráriumot meglepetés gyanánt rögtön édes anyjának küldötte Budára, bár akkor ő maga is reászorult volna annak az élvezetére. Érdemes a levélből, a melyben az agg nő fiának az ajándékát megköszönte, a mely még mai nap is a család birtokában van, a következő sorokat kivenni: »Ha igaz, hogy a ki szüleit tiszteli, hosszú életű a földön, úgy neked, fiam, valóban hosszú és boldog életre van kilátásod, mert szüleid mindig szerető, jó fiút birtak benned.« Ezen egyszerű szavak Lenhossék Józsefről szebb tanúságot tesznek, mint hosszú ékesszólású kidicsérés. Jó szivéről tanuskodik az is, hogy szegény tanítványai közül sokszor ebédelt nála egy-kettő; egy izben megtörtént, hogy egyik szegény tanítványának az előszobában hagyott szakadt kabátját megvarratta. A tandíjat a szegényebbeknek, a kikről tudta, hogy nélkülöznek és a kik nem részesültek elengedésben, gyakran visszaadta, néha egyeseket anyagilag is támogatott.

Ezen szép tulajdonságok daczára Lenhossékról a közönség, nevezetesen a kik őtet közelebbről nem ismerték, ferde nézetten voltak. Ennek oka a boldogult vérmérsékletében és szokásaiban rejlett, melyeknek egy része következménye volt rossz hallásának. Ha valakivel, pl. tanítványával beszélt, jobb kezét a füléhez tette s közel ment az illetőhöz, de ha az utóbbi azért, mert azt hitte, hogy nagyot hall, hangosan szólt hozzá, akkor azt hevesen rendre utasította s figyelmeztette, ne jöjjön oly közel hozzá. Heves véralkatú, könnyen lobbanékony természetű volt, de a következő perczen hevességét már megbánta, s gyakran megesett, hogy szolgálait vagy cselédjeit, a kiket haragja mulasztásukért a legelsőbbben ért, a leszidás vigaszául borraival megjutalmazta. Nagyon is nyílt szivű, gyermekes őszinteségű volt, s ez néha kedvezőtlen színben tüntette fel az idegen előtt.

A mi más emberben titkos, tervszerű aspiráció, azt Lenhossék jóhíszeműségénél és nagy közlékenységénél fogva mindenkinek elmondotta. Önálló és eredeti volt, egyénisége változatlan, szilárd, mondhatni makacs. Családja se tudta befolyásolni, s kivált élte utolsó éveiben hiába igyekeztek ötlet egyik másik helytelenségtől visszatartani. Tudományos kutatásait laikusokkal is közölte, néha olyanokkal, a kik nem épen arra valók voltak, s ez ötlet különczkedés hírébe hozta, furcsa embernek tartották, gyakran kinevették miatta. Pedig sokkal több ész rejtett az egész szereplésében, mintsem azt azok, a kik ötlet kinevették, gondolták. Kezdetben szokatlan volt hangos beszédét hallani és élénk gesztusait látni, mert a magyar nyelvben hibákat tett, gyakran a németbe átesapott, vagy latin szavakat használt, az sz-et, a magyarban s-nek mondotta, mert műfogai voltak.

Mint minden a nyilvánosságban szereplő kiváló egyénről, ha furcsaságai vannak, egész mondanakör keletkezett Lenhossékról, de a melyeknek fele se igaz (pl. az, hogy egy alkalommal tüdőt küldött haza, a melyet otthon meg akart vizsgálni: a szakácsné nem tudván az eredését, belőle savanyu tüdőt (pajslit) főzött volna), s a melyek azon közönyben találták okukat, a melylyel a hulla iránt viseltetett, pl. bonczoláskor szórakozottságában a véres asztalra letett szivart szájába vette, vagy előadáskor táblára rajzolás közben kitörlés czéljából véres ujjával az ajkait érintette, vagy a bonczasztalon fekvő véres ruhát a beszéd heve közben zsebkendőnek nézte, s más effélék, melyek foglalkozásának a következményei voltak. A bonczteremben való demonstrálásokra hoszú fekete gummi-esőköponyegben jelent meg, sajátos alakú fekete bársonysipkával a fején, s ha olyankor valamely érdekesebb tárgy magyarázatába kezdett, amúgy is rosszul hallván, nem vette észre a hallgatóságnak félhangos társalgását, valamint egyes illetlenkedőknek különös öltözékére mutakozó tréfás megjegyzéseit sem. Ha a nyugtalan-ság nagy lett, úgy hogy észrevette, akkor azt hitte, hogy talán nem értik a magyarázatot s új hévvel kezdette elülről, gyakran kérdezték a körülállóktól: tetszik érteni, mire a hallgatók, ha még úgy se értették, visszafelelték a meg-

szokott: igenis, értjük! Furcsa színben tüntette őtet fel az idegenek előtt vonzalma a rendjelei iránt is, azokat szép tokokban gyakran zsebében hordotta, s igen örült, ha valakinek megmutathatta és elmagyarázhatta a történetüket, kitől és mikor kapta stb. Egy alkalommal egyik tanítványának panaszkodott, hogy helytelen szokás az, hogy az ember nem hordozhatja rendjeleit állandóan, mert e miatt megszólják

Máskor a rendjeleit elvitte egyik állami hivatalnok lakására, megmutatva és megmagyarázva mindegyiknek a történetét, — s miután a bemutatást befejezte, megkérte az illetőt, engedje meg, hogy most a nagyságos asszonyhoz átmenjen s annak is megmutassa. — Gyakran emlegette bensőbb ismerősei előtt, hogy a francia becsület-rendet még nem bírja, s ezt igen sajnálja.

Gyengéje volt a muzeumának a bemutatása is. Boldog volt, ha bárkit kapacitálhatott arra, hogy muzeumát megtekintse, különösen büszke volt a belövelt érkészítményeire és koponyagyűjteményére, a melyben a kivégzett gyilkosokét a laikusoknak különös pontossággal megmagyarázta. Említik, hogy egy alkalommal az udvaron keresztül haladván, megbotlott és elesett; egy arra menő munkásféle ember felségítette. Lenhossék erre jutalmul megmutatta neki a muzeumát!

Ha ezen furcsaságokhoz hozzávesszük, hogy Lenhossék takarékoságának a közönségben sokkal nagyobb volt a híre, mintsem az alapja, mert öltözékére nem sokat fordított, olcsó szivarokat szítt, régi czilindert hordott, színházra és egyéb multságokra nem költött: úgy nem lehet csodálkozni azon, hogy tanítványai közül az élénkebbek róla sok furcsaságot terjesztettek a közönségben, a mit az utóbbi zivisesen el is hitt, ha valószínűtlennek látszott is. Mindamellett soknak volt legalább valami alapja. Ezekre szolgáljon néhány példa.

Ha Lenhossék társaskocsin vagy lóvasúton ment, szomszédjait rendszerint megszólíttgatta, s a kocsivezetőnek gyakran kijárt egy szivar, hogy figyelmeztesse, ha az intézethez vagy a lakásához ért. Egy alkalommal a lóvasuti kocsin egyik tanítványával, a ki egyetemi tanárnak a fia volt, beszédbe elegyedett s mikor az intézete előtt leszállt, csak akkor jutott eszébe, hogy az illető atyját elfelejtette üdvö-

zöltetni; akkor visszafordult és a továbbhaladó lóvasutat nagy kiabálással megállította, a mi megtörténvén, hevesen felrohant s az illető fiatal embernek a jelenlevők mosolygása és a kocsivezető bosszuságára hangosan mondotta, hogy »tiszelteti az atyját«. — Mint sok tudós, ha valami gondolatlan foglakozott, szórakozott volt. Egy mulatságos epizód volt az, a mikor künn lakott a Svábhegyen s kis fiát valami bemozdott csinyért büntetni akarta, a réten sebtében egy idegen fiút nézett a magáénak s azt jól megnádpálcázta. Mindamellet ez sem esett kárba, mert az idegen fiú is megérdemelte épen akkor a büntetést, s atyja megtudván a dolgot, eljött megköszönni a helyettesítést. — Midőn Balatonfüreden nyaralása alkalmával zongoráját meg akarta hangoltatni, Zichy Nándor grófot szólította fel a hangolásra, a kit zongoramesternek nézett! — A mikor Szeged felavatásának ünnepére, mint az akadémiai küldöttség tagja leutazott, a »díszmagyar« nadrágot Pesten felejtette, alig tudtak rajta segíteni. Egy alkalommal az intézetből a hatvani utcán keresztül gyalog az egyetemi ünnepre indult, karddal a jobb oldalán, valamelyik arra menő ismerőse figyelmeztette arra, hogy tegye át a kardját a baloldalra. Az 1875-ben Budapesten tartott anthropológiai kongresszus egyik ülése alkalmával ebédre kívánta hívni Mestorf kisasszonyt, a kielii muzeum őrét, de a személyt megtévesztve, egy más uri hölgyet szólított meg, a ki az ebédre meg is jelent, férje, két felnőtt leánya és az egyiknek vőlegénye kíséretében! E család d'Olivecrona svéd legfőbb ítélőszéki bírósága volt, Akadémiánk érdemes kültagjáié. Azonban Lenhosséknek nem volt oka e tévedést megbánni, mert egy igazi baráti kötelék megalapítására vezetett, s a helyettesítő családdal Lenhossék egész az utolsó időig levelezésben állott. — Egyszer egyik tanítványát másnapra meghívta ebédre, de megfélemedezett azt otthon megmondani. Midőn az a készületlen asztalhoz megjelent, hamarjában 1 frtot nyomott a kezeibe, hogy menjen valamire ebédelni. — Egy alkalommal valakinek muzeumában bemutatta Rózsa Sándor koponyáját kétszer; egyiket fiatal, másikat az agg korából. — Mikor királyi tanácsos lett, dolga levén az intézete szomszédságában lakó sebészi műszerész-

nél, ez a régi szokott módon »tanár úrnak« szólította. Egy ideig elhallgatta, de azután megsokalta s azt mondotta a műszerésznek: »Nem szokott ujságot olvasni?« A műszerész igenlő válaszára azt felelte: »Akkor tudnia kellene, hogy engemet ezután »nagyságos királyi tanácsos úrnak« kell neveznie.« Lumniczerrel, az egészségügyi tanács elnökével találkozáván, elmondotta neki, hogy ki ályi tanácsosi címet kapott, mire az neki gratulált. Arra jóakarólag azt felelte: »Barátom, mi azért a régiék maradunk.« Mikor egyik tanítványa valami ügyben hozzá jött, s röviden tanár úrnak címmezte, azt mondotta neki: »Fejezze ki magát rövidebben, mondja egyszerűen: Kérem alázatos tisztelettel nagyságos királyi tanácsos és tanár úr. — A míg az egyetemen polgári sebészek és sebész mesterek is képezettek, ezeknek német nyelven adott elő, s minthogy azok az előadásokat az orvostan-hallgatókkal együtt hallgatták, az óra fele részét magyar, a másik fele részét német előadással töltötte be. De a sebészhallgatóknak nem volt szabad az orvostan-hallgatókkal vegyest ülni, azoknak külön volt kijelölve a helyük a hatvani utczai alacsony s szűk tanterem egyik felén. Egyébkép sem szerette a sebész-hallgatókat, azoknak alacsony fokú képzettsége miatt, de azért igazságtalan nem volt irányukban, sőt a kötelező colloquiumokon és vizsgákon nagyon is elnéző volt, s lehetőleg gyenge feleletekkel is megelégedett, de minthogy véleménye szerint valamennyit még sem bocsáthatta át, a tanársegéddel tartott megelőző tanácskozmány alapján a leggyengébb colloquiumokból következtetve előre kijelölte azt az egyet, a melyeknek a vizsgán majd meg kell bukni. Bizony pedig a fele is megérdemelte volna, olyan nézettel kellett mindenkinek lennie, a ki a gyenge feleleteket meghallgatta. — Egyszer a karácsonyi szünidőkben némely tanítványai, közöttük magam is, a kik akkor valamely tanulságos készítményen dolgoztunk késő éjjekig a kis bonczteremben, hogy a komoly munkát némi mulatsággal fűszerezzük, a szolgálával hideg vacsorát és több üveg bort hozattunk, magunkat a szünidő és a késő idő miatt biztonságban érezvén a tanári látogatástól. 8 óra körül, mikor megkezdettük a munkát a prae-parátumon és a boros poharakon is, megnyilik az ajtó s

belép a főnök. Mindnyájan meglapultunk, várva, hogy most jön a dorgatorium; de a főnök körülpillantás után megismervén a helyzetet, egy kis ideig szótlantul állott, azután azt mondá közülünk németül annak, a ki legközelebb ült a boros poharakhoz: »Hát legyen már olyan udvarias, s kínáljon meg engemet is egy pohárral«, s mi megkönnyebbült szívvel éljeneztük meg a poharat kiürítő jovialis mestert. — Tanítványai részéről az éljeneket többnyire szívesen vette, s ezek azt tudva, annyira szokásba hozták, hogy minden előadás elején és végén, sőt gyakran közben is, hatalmasan megéljeneztek. — Tanítványai között mindig volt egy-kettő, a kit különös kegyeivel kitüntetett, nevezetesen ha valamely orvos-kollégájának vagy más előkelőbb állású szülő gyermeke volt; az ilyeneket a tanteremben a legjobb helyekre ültette; előadás közben a fonalat gyakran megszakította, körülpillantván, hogy itt van-e a kegyelt, s ha azt meglátta, annak a praeparátumot külön megmutatta és megmagyarázta. A hallgatók névsoráról pontos jegyzéket vezetett, nagy könyvekbe vezette azokat be s a katalogus olvasást mindig némi ünnepélyességgel végezte. A könyvben a hallgatókról egyes külön megjegyzések is voltak, pl. meg voltak jelölve a zavargók (clamantes), vagy más viszonyaik (tellus), (pl. egyiknél: »pater ejus gazdag disznókereskedő«). Szakmájában a kollégái közül azokról, a kik csak a finomabb anatómiával foglalkoztak, nem sokat tartott, az ő szemeiben csak Luschka, Gruber Venczel és különösen Hyrtl voltak a korifeusok. Előadásaiban nem ritkán mondotta: »Erről vagy arról Gruber Venczel és én, — vagy Hyrtl és én egynézetten vagyunk.« Az irányt illetőleg is azon nézetet nyilvánította nem ritkán, hogy boncztanilag helyesen írni kevés anatómus tud, csak Gruber Venczel, Hyrtl József és saját maga. A magyar nyelvet kiejtés tekintetében egészen helyesen bírta, de a mondatfűzésből a német észjárás gyakran kilátszott, s ha nem jutott eszébe a megfelelő magyar szó, belekeverte a németet, sőt a latin kifejezéseket is, a minek nem ritkán különös mondások vagy hibás szavak voltak az eredményei, a mit az élénkebb természetű tanítványai túlozva beszél-

tek el (pl. a nemi szerveket egyszer »nemzeti szerveknek« mondotta volna állítólag), vagy elferdítve jött a hírlapok útján a közönség tudomására. Némely élezcslap (pl. a »Bolond Miska«) gyakran közölt efféle Lenhossékiadásokat. Fiatalabb tanítványai persze várva várták az előadásokon a nyelvbotlásokat vagy a furcsa mondatokat, hogy rajta mulassanak, s az öreg úrnak nagy engedékenységgel gyakran vissza is éltek. A tréfákon nagyokat nevettek, zajt ütöttek az előadásokon, mindamellet csak ritkán történt meg, hogy Lenhossék a rendetlenséget a rossz hallása miatt észrevette volna, még ritkábban történt, hogy komolyan megharagudott s a rendetlenkedőket megdorgálta volna. Ha akkor a hibásakat kereste, rendszeren az volt a válasz, hogy a zajt a jogászok ütötték, s ha idegen arcot megpillantva, kérdezte, hogy kicsoda, a többiek azt felelték, hogy ujságíró, tudván az öreg úrnak azt a gyengéjét, hogy a hírlapírókkal nem szeretett meg hasonlításban lenni. Pedig az állítólagos hírlapíró valamely vendég-jogász volt, a kit a kíváncsiság hozott el az anatómiai előadásra. — Még több efféle furcsaságot lehetne megemlíteni, de megelégszem a felsoroltakkal, ezeket is csak annak a bebizonyítására sorolván fel, hogy Lenhossék jovialis kedélyű, élénkebb tanítványaival szemben túlságosan elnéző tudós volt, s emiatt a közönségnél furcsa ember hírébe jött, a minek azonban a nagy része túlzott költésen alapult.

Kivéve tudományos külföldi utazását s élte végén Olaszországban való teelését, Lenhossék nem mozdult tanári működésének székhelyéről. A tanév közben a városban tartózkodott (Budapesten először lakott a Gránátos- és a Koronaherczeg-utca között fekvő »óra« című átjáróban, azután a reáltanoda-utcának nagy sarokházában, a magyar utcán, a melyben Mihály fia született; továbbá újvilág-utca 21. sz. saját házában; Muzeum-körút 29. sz., végül Muzeum-körút 33. a hol meghalt); a szünidőket többnyire Budapest környékén töltötte (Krisztinavárosban többször, Zugligetben 5-ször, Rákospalotán 2-szer, Balatonfüreden 2-szer, Svábhegyen 5-ször, végül saját besnyői nyaralójában). Ott tudományos olvasmányokkal foglalkozott s igen örült, ha délutánonkint kártya-társaságot alakíthatott. Balatonfüre-

den nyaralása alkalmával az egész család nagy veszedelemben forgott. Érdemesnek tartom azon epizódot az emlékezetnek e helyen megőrizni (Jókai az »Életképek«-ben leírta).

1876-ban jul. 30-án az egész család csónakázni indult, mérnök testvére, sógorasszonya (özv. Breuer karnagyné), ennek 12 éves leánya s egy férfi cseléd kíséretében, 3 evezős legénnyel, összesen 13-an. Először áthajóztak Tihanyra, s onnan szép derült időben visszaindultak, Tihanyról még egy szegény beteg parasztfiút hozva magokkal 14-iknek ki a fürdő főorvosához, Dr. Hurayhoz szándékozott átmenni. Akkor hirtelen vihar tört ki, a mely a csónakot a füredi partoktól befelé sodorta, s a csónakban ülők oly nagy hullámok közé jutottak, hogy nem látták meg a keresésükre indult gőzhajót. Azonkívül Fűredről egy vitorlás és egy csónak indult utánok, de amazt a hullámok csakhamar kidobták a tihanyi partra, a csónakot a somogyi partra sodorták. A gőzhajó 10-kor este azzal a szomorú hírral érkezett vissza, hogy a keresetteket nem lelte meg. A vihar alkalmával a gyermekek odaborultak szüleik ölébe és imádkoztak, az anyák azzal vigasztalták egymást: mind együtt vagyunk, ha elveszünk, nem marad a ki a másikat siratja, egy árva se marad utánunk. Háromszor temette el az óriási hullám a csónakot, két utazó tengeri betegségben feküdt a csónak fenekén, a beteg pórfiú halotti dalokat énekelt. A derék kormányos, kire egyedül volt bízva Isten kegyelméből az utasok megmentése, a nagy erő-megfeszítésben majd hogy kimerült s ereje már-már kezdette elhagyni, a mikor egyszer az evező feneket ért, a somogyi partokhoz voltak közel. A hajó vasból volt, félig telve vízzel, közel állt az elmerüléshez, akkor egy hullámcsapás a nád közé lóditotta. Itt a hajósok kiugráltak és derékig érő vízben, vállon hordták ki az utasokat. A másik perczben már felfordította egy hullám a csónakot. Az isteni irgalomból megmenekült két család tagjait $\frac{3}{4}$ órai gyaloglás után a zamárdi derék plébános: Novák vette a paplakban magához éjszákára, s másnap hajnalban isteni tiszteletet szolgáltatott a szerencsés megmenekülésért. Aközben este Fűreden az izgatottság tetőfokra hágott, a közönség nagy része nyugta-

lanul töltötte az éjet, csak akkor nyugodott meg, midőn reggel a Siófokról érkezett sürgöny a Lenhossék család csodás megmenekülését hozta hírül. Az utasok délben érkeztek a gőzhajón Füredre s a vendégsereg a parton várta őket. Mikor Lenhossék általános öröm között a partra lépett, köny gyűlt a szemébe s kalappréve mondá: »Most tudom hogy mi az Isten«. A szerencsés megmenekülés emlékére a balatonfüredi és zamárdi szegények között való kiosztásra 100 frtot bocsátott az igazgatóságnak rendelkezésére s a helybeli lapban érzékeny háláját nyilvánította a közönségnek családjá iránt tanúsított részvétéért.

Lenhossék halála után a lapok azt hozták hírül, hogy nagy vagyont hagyott hátra s ezt tanári jövedelméből szerezte, gyarapítva fősvénységével. Helyén van ezen tévedést itt helyreigazítani. A mije maradt, az nem sok, s azt is nagyobbára nem a tanárságából szerezte. Az újvilág-utczai kisebb 3 ablakos elejű háza eladásánál nyert valamit, azután a muzeum-körúti telek fele részének eladásán is (a hol most a Stefáni-féle ház áll), a telek második fele részén épített házára, mely körülbelül 90,000 frt-ot ért, építéscor 30,000 frt volt betáblázva, azonkívül mostoha fiának 10,000 frtnyi vagyona is. Ezek levonásával a maradék vagyon ugyan csak szerénynek mondható. A besnyői egyszerű villa (parasztházból átalakítva) csak néhány ezer forintot ér. Budapesti tanárságának első éveiben a fizetés csekély volt (1600 frt, később 1900 frt) s a kisebb számú hallgatóság után befolyt tandíj kevés; a 70-es évtizedben voltak ugyan szép tanári bevételei, de családjának fentartása és serdülő gyermekeinek neveltetése, a mitől mitsem vont meg, sokba került. Így hát megmagyarázható, hogy sok vagyon nem maradhatott utána. Ha valaki egy egész emberélet nagy fáradságával szerzett ama visszamaradt vagyont nagynak s az egyetemi tanári működés értékét meghaladónak mondja, az ugyancsak nem mér igazságos mértékkel a tudománynak! Feltűnő egy körülmény az, de csak nálunk feltűnő, hogy a közönség részéről ritkán tétetik megjegyzés tárgyává, ha kereskedő, iparos, ügyvéd, orvos vagy más megfelelő társadalmi állású egyének a szorgalmukkal vagyont keresnek, ellenben a tudósát vagy

tanárét, ha itt-ott ilyen is található, észrevételek kísérik. Ennek az oka bizonyára nem kereshető másban, mint abban, hogy a közönség nálunk a tudós vagy tanári állást nem méltatja kellőleg, távol sem úgy, mint a kulturában előbbre haladott nyugaton. Nálunk a tanári állást a közönség nagy része holmi sine cura-nak tartja, úgy vélekedvén, hogy naponként egy órai előadásnak a megtartása s az erre való előkészület ugyancsak nem valami terhes hivatal. A közönség nem veszi figyelembe azt, hogy micsoda előtanulmányokat kellett annak tennie; a ki egyetemi tanári állásra érdeket akar szerezni, s meddig kell várnia, míg valamely felsőbb tanintézetben tanári állásra jut, eltekintve attól, hogy bizonytalan jövő számára dolgozik. Az ily helytelen nézetten levőknek azt ajánljuk, tekintsék át Lenhossék József életpályáját, s mondjanak azután ítéletet, könnyen jutott-e ahhoz a szerény vagyonhoz, a mit hátrahagyott. Miután Lenhossék J. az orvosi cursus 5 évi tanulmányait befejezte s szigorlatait kitűnően letette, 9 évig látta el szakadatlan szorgalommal a budapesti kir. egyetemen számba se vehető díjazással a terhes tanársegédi teendőket, azután 2 évig magántanárkodik, majd 2 évig Bécsben erőt kimerítőleg dolgozik, reggeltől késő estig, és él a saját költségén, végül azután elnyeri a kolozsvári sebészeti akadémián a boncztanári állást 900 frt évi fizetéssel és 300 frt pótlékkal! Onnan 5 évi tanárkodás és folytonos buvárlat után áttételek a budapesti egyetemre, most már jobb javadalmazással ugyan, de még mindig csak annyival, a minél bármelyik középszorgalmú és tehetségű gyakorló orvos is többet keres s ennek megfelelőleg nagyobb jólétet és kényelmet nyújthat magának és a családjának. Lenhossék J. az anatomia tanára reggel 8 és 9 között már az intézetben van, az előadásra készülő praeparátumokat személyes felügyelete alatt készítteti s időközben saját dolgait végzi; 10—11-ig előadást tart; 11 és 12 között a tájboncztanai előadásra való praeparátumokat készítteti, azután haza siet rövid étkezésre, de már $1\frac{1}{2}$ -kor újra az intézetben van, tájboncztanai vagy külön témájú előadást tartva 3-ig. Azután a bonczterembe megy, ott végigjárja a dolgozó csoportokat, itt-ott magyarázva, majd maga köré

gyűjti a hallgatóságot s egyes nevezetesebb részekről hosszabb előadásokat tart. Este 7 óra körül, gyakran még későbbben megy haza, s kis pihenés után saját dolgozatainak az összeírásával vagy az újabb irodalomnak megismerésével foglalkozik késő éjig. S ez így folyik nap nap után, évről-évre, leszámítva a szünidőket, de a melyek nem lehetnek igazán a nyugalom napjai, mert irodalmi foglalkozásra az az igazi alkalmas idő. Ha valaki ilyen erőket megfeszítő és erőket kimerítő munka után, hozzávéve a megfelelő takarékoságot, csak annyit tudott saját magának agg napjaira biztosítani és családjának hátrahagyni, mint Lenhossék József, úgy legyünk igazságosak és ismerjük el, hogy az ugyancsak szerény volt, s valljuk be őszintén, hogy ezen becsületes munkával szerzett vagyonnál az, a mit ő kultúránknak nyújtott, többet is megérdemlett volna!

Lenhossék József minden ízében tanár volt, muzeuma volt az ő éltető eleme, csak akkor érezte magát jól, ha tanítványaival érintkezhetett és taníthatott. Ezen érdemmel szemben az ő gyengeségei, különös szokásai, elenyészők voltak. Nem a fogyatkozások, hanem az érdemek szerint kell az embert megbecsülni, s ha így gondolkodunk, akkor azon nézetre jövünk, hogy a magyar kultúra tekintetében Lenhossék J. nagy érdemeket vívott ki. Ő volt az első magyar boncztudós, mert elődei derék tanárok lehettek ugyan, de mint tudósok az irodalom terén ismeretlenek maradtak. Ellenben Lenhossék József hazánkfiát ismerték mint író-tudóst a bel- és külföldön mindenütt, és hosszú időnek kellend eltelnie, a míg a rohamosan haladó tudomány újabb felfedezései nevét az irodalom teréről le fogják szorítani. A mi számunkra emléke biztosítva van, s én, mint hálás tanítványa, a ki tudományomba az első bevezetést és buzdítást Lenhossék Józsefnek köszönöm, szerencsésnek tartom magamat, hogy mesteremnek emlékrét, tudományos működését, szokásait és magánéletének kiválóbb mozzanatait a magyar tud. Akadémia számára megőrizhettem. Maradjon meg emléke e falak között hosszú időkre!